

GEBEI SÁNDOR

A RIGAI BÉKE (1921) CENTENÁRIUMA KAPCSÁN

A szóban forgó centenáris béke a kelet-közép-európai régió történelmi múltját alapvetően lezártnak könyvelte el, de ahogyan azt napjainkban is tapasztalhatjuk, az eltelt évszázad sem volt képes a régió jövőjét békés mederben tartani. Mint ahogyan az I. világháborút követően, a birodalmak felbomlása után a „nemzeti” kisállamok születése, újjászületése, illetve az önálló nemzeti léthez jutott kisállamok ellenségeskedése uralta a nemzetközi életet Európában, úgy a Szovjetunió 1991. évi felbomlása megint csak felszínre dobta a régi történelmi sérelmeket, különösen az orosz–ukrán–lengyel relációban. A lengyel és ukrán külpolitika *sine non quaja*, az oroszellenesség felerősödött, újra hangoztatva azt, hogy a „nagy szláv testvér” magatartása mit sem változott az évszázadok alatt, a nemzeti függetlenségükre újból veszély leselkedik. Az általános veszélyérzet ugyanakkor differenciálódik, mert az ukrán–lengyel kapcsolat elmérgesedését sem lehet kizárni 1921 apropóján. (A történelmi évfordulók a mindkét oldalon működő Nemzeti Emlékbizottságok jóvoltából mindig telítődnek plusz érzelmi töltettel.) Nemcsak az ukrán közvéleményben, de a történészi értékelésekben is egyre gyakrabban ismétlődik az 1921. március 18-án este 20 óra 30 perckor aláírt rigai békeokmány emlegetésekor az a korabeli állítás, hogy Ukrajna azért nem válhatott szuverén, független országgá 1918 után, mert a II. Lengyel Köztársaság Szovjet-Oroszországgal karöltve megghiúsította azt. Az 1991. augusztus 24-én kikiáltott Ukrán Köztársaság tehát hosszú évtizedeken át kénytelen volt a „gonosz birodalmában” élni, s ebben a II. Lengyel Köztársaságnak történelmi felelőssége van. Nem a véletlen diktálja azokat a nagyszabású tudományos erőfeszítéseket és tudományos ismeretterjesztő akciókat, amelyek Ukrajna 1917–1921 közötti éveit „forradalmi időszaknak” állítják be, és hivatalosítják ezt a tézist a kézikönyvekben, tankönyvekben.¹

¹ Illusztrációként említhető pl. a 2017. jún. 1–2-án Kijevben zajló nemzetközi konferencia, amelyet az ukrán nemzeti forradalom (1917–1921) centenáriumának tiszteletére szerveztek. Ezen a fórumon több szekcióban 50 előadó tartott referátumot és korreferátumot. Képviseltette magát az USA, Kanada, Lengyelország, Ausztria (feltűnő, hogy Németország és a balti országok történészei távol maradtak a fórumtól). A „forradalom” fogalom használatát megkérdőjelező vélemények, okfejtések elhangoztak, de figyelmen kívül maradtak. A lengyel és ukrán közös történelmi munkabizottságok rendszeres ülései, azok anyagának bilingvis publikálása sem közelíti az ellentétes nézeteket. Pl. *Karpus, Zbigniew – Rezmer, Waldemar – Wiszka, Emilian: Polska i Ukraina: sojusz 1920 roku i jego następstwa: materiały z konferencji naukowej „Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa”, Toruń, 16–18 listopada 1995 r. Toruń 1997; Праці Українсько–Польської комісії дослідження взаємин 1917–1921 рр. Т. 1 (Відповідальні редактори В.Ф. Верстюк, Я.Я. Бруський) – Київ, Інститут історії України НАН України, 2019. – Prace Polsko–Ukraińskiej Komisji dla Badania Relacji Wzajemnych w latach 1917–1921. T. 1. (Redaktorzy naczelni – J.J. Bruski, W. Werstiuk). Kijów 2019. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу:*

A centenáriumok (1920 – Trianon, 1921 – Riga) apropóján úgy véljük, hogy nem lesz fölösleges, ha Magyarországtól keletebbre is kitekintünk a régióra olyan céllal, hogy jobban megismerhessük a nemzetek összeférhetetlenségét okozó történeti problémákat, jelesen a nagy háború utáni zavaros évek káoszát.

A cárizmus megdöntése, vagyis az 1917. februári orosz forradalom győzelme után az antanthatalmak már 1917. március 30-án elismerték a lengyelek azon jogát, hogy a háború befejezése után egy független Lengyelország újjászülethesen, és elfogadták a lengyel emigránsok Lausanne-ban alapított Lengyelország Nemzeti Bizottságát (*Komitet Narodowy Polski*) a lengyelek hivatalos kormányának. Franciaország nemcsak hogy helyet biztosított a későbbiekben a kormánynak, hanem konkrét intézkedésekkel segítette a lengyel államalapítási törekvéseket. Raymond Poincaré francia elnök 1917. június 4-i rendeletével engedélyezte, hogy Franciaországban egyelőre a francia kötelékeken belül Lengyel Hadsereg szerveződjön a francia hadifogságba esett lengyel katonákból és az USA-ban verbuvált emigráns lengyel önkéntesekből. Bevetésükre is sort került Champagne-ban, de már július 27-től kezdve a József Haller tábornok parancsnoksága alatt harcoló ún. Kék Hadsereg (egyenruhájuk színe alapján) a Lengyel Nemzeti Bizottság hatáskörébe tartozott. Az 1794. évi Kościuszko-féle esküt idéző ünnepélyes eskütételük Nancy városában zajlott 1918. október 6-án. Létszámuk 1918. év végén kb. 50 ezerre növekedett.² A győztes antant teljes jogú tagként, szövetségesként kezelte a lengyeleket. A német fegyverletételt követő katonai díszszemlén pl. az antant-tábornokok, a francia Ferdinand Foch, Philippe Pétain, az angol Douglas Haig, az amerikai John Pershing között József Haller is tiszteleghetett.

A franciaországi eseményekkel párhuzamosan a születőfélben lévő anyaországban a független II. Lengyel Köztársaság megalakulását éppen azon a napon,

історичні есе-хроніки: – Т. I. Рік 1917., Т. II. Рік 1918., Т. III. Рік 1919., Т. IV. Рік 1920. – Київ, Світогляд, 2010.; Капелюшний В. П., Коваль О. Ф. Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис. Монографія. – Київ, «Інтерсервіс», 2018. – А „Meg nem törve – be nem hódolva: nemzeti elit az ukrán forradalomban” című kötet 350–478. oldalain 1206 tételből álló bibliográfia közölve. (Az UNK kikiáltásának 100. évfordulójára megjelentetve.)

A szinte monumentális dokumentumgyűjtemények – pl. a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaságra (=a régmúlt Nyugat-Galíciára) koncentrációk – mintha az egész Ukrajnára vonatkoztatható következtetések helytállóságát sugallnák. Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 5. Кн. 1. Зовнішня політика і міжнародне становище. 1918–1919 р. (Керів., відп. ред. О. Карпенко) Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2009.; Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 5. Кн. 2. Зовнішня політика і міжнародне становище. 1920–1921 р. (Керів., відп. ред. О. Карпенко) Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011.; Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 5. Кн. 3. Зовнішня політика і міжнародне становище. 1922–1923 р. (Керів., відп. ред. О. Карпенко) Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2013. stb.

² Łukasik, Przemysław: Między Maratonem a Termopilami: wojna polsko-bolszewicka 1919–1921. In: Przegląd Geopolityczny 2020. (Vol. 32.) 156.; Lásd még **Kaczmarek, Krzysztof – Muszyński, Wojciech J. – Sierchuła, Rafał: Generał Józef Haller 1873–1960. Warszawa 2017;** Błękitna Armija generała Józefa Hallera. Zbiór studiów. Red. Mirosław Giętkowski, Łukasz Nadolski. Warszawa 2018.

1918. november 11-én deklarálták, amikor Németország elismerte háborús vereségét. A lengyel „nemzet vezetője” (*Naczelnik Narodu*) a német letartóztatásból, a magdeburgi börtönből kiengedett Józef Piłsudski (1867–1935) lett, aki az 1910-es évek orosz- és németellenes tevékenysége révén széles körű ismertségre és népszerűségre tett szert.³ A varsói pályaudvarra befutott vonatát hatalmas éljenző tömeg fogadta, első pillanattól fogva a nemzet megmentőjét, a nemzet „vezérét” tisztelték benne. Piłsudski a nemzet megmentőjének szerepét tudatosan vállalta, csakis saját magát tartotta alkalmasnak egy ilyen szerep megformálására. Reálisan mérte fel a körülményeket, és világosan látta, hogy az új Lengyelország „feltámasztásához, a feltámadáshoz” nélkülözhetetlen a katonai erő. Hiába az antant nemzetközi elismerése, anyagi támogatása, ha a vesztes (Németország, Oroszország) és a „kis győztes” (Csehszlovákia, Románia) szomszédállamokkal szemben nem tudja érvényesíteni „történeti jogait”, területi igényeit. Tehát a legfontosabb feladat megoldásához, az új ország területének kijelöléséhez elkerülhetetlennek látszott a további harc, mert akár a nyugati, akár a keleti határok meghúzása mindenképpen konfliktusokat ígért. A világháborús vereséget szenvedett Német Császárság pl. a poroszországi területeiről nyilvánvalóan nem szándékozik lemondani, tehát a vitatott területek megosztása békés eszközökkel nemigen valósítható meg. Vagy pl. a felbomlott OMM Galíciájából hogyan részesedik majd az új Rzeczpospolita? A szétesett Orosz Birodalom nyugati kormányzóságai újra lengyel területek lesznek-e vagy sem?

Ezeknek a sorsdöntő kérdéseknek a realizálásában Piłsudski már támaszkodhatott a 1919 áprilisában hazatért, francia haditechnikával felszerelt Kék Hadseregére is, amely a német kormány engedélyével Németországon át érkezett lengyel földre. Józef Haller tábornok első, április 22-i hadparancsa teljes mértékben szinkronban állt a Nemzetvezető politikai programjával. (Rozkaz nr 1 z 22 kwietnia 1919 roku): „Nem lehet kérdés, hogy kié Lwów, Gdańsk, Szilézia, Árva és a Szepesség? Azoknak a miénknek kell lenniük” („*Nie wolno pytać, czy Lwów, Gdańsk, Śląsk, Orawa i Spisz będą nasze.*”) – fogalmazott határozottan.

Ez a halleri harcos retorika már a Kelet-Galíciában folyó harcok közepette hangzott el, ahol a lengyelek magukra érvényesnek fogadták el a minden nemzetet megillető alapjogot, a nemzetek önrendelkezési jogát, de az ukránoktól megtagadták ezt. Ebben az esetben a történelmi jogok erőszakos érvényesítése felülírta az ukrán nemzeti törekvéseket. Az ukrán kérdés bonyolultsága és rendezetlensége a lengyelek malmára hajtotta a vizet, legalábbis egyelőre. Mivelhogy az orosz októberi forradalom hatására 1917. november 7/20-án Kijevben kikiáltott Ukrán Népköztársaság (Українська народна республіка) állami létét 1918 februárjában csupán az ellenséges országok, a Központi Négyek (Németország, OMM, Bulgária, Törökország) ismerték el, ám 1918 novemberében a központi hatalmak kapitulációi következtében minden korábbi szerződés érvényét veszítette. A helyzet abszurditását még inkább fokozta a galíciai helyzet, mert Lwówban/Lvivben az 1918. november 11-i „lengyel mintára” november 13-án egy „mini nemzeti állam”,

3 Jędrzejewicz, Waclaw – Cisek, Janusz: *Kronika życia Józefa Piłsudskiego, t. I–III*, Wrocław 1994.

a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság (Західна Українська народна республіка) megalakulását is bejelentették, ami azonnal kirobbantotta a lengyelek és az ukránok háborúját Lwów/Lviv birtoklásáért. A harc a katonai fölényben lévő lengyelek javára dőlt el, mire a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság az Ukrán Népköztársasággal való egyesüléséről döntött, amit 1919. január 22-én a kijevi Szojfiya székesegyház előtti téren a tömeggyűlésen ki is hirdettek. Ennek az immár egyesült UNK delegációja utazott ki – meghívás nélkül – Párizsba, hogy érvényesítse az ukrán nemzet önrendelkezéshez való jogát.

A párizsi békekonferencia nem akkreditálta a Párizsba érkezett Ukrán Népköztársaság küldöttségét, beadott kérelmeit figyelmen kívül hagyta, mondván, hogy az antant számára az Ukrán Népköztársaság mint szuverén állam nem létezett. Következésképpen a kelet-közép-európai térségben a csehszlovák, lengyel és román érdekek elsőbbséget élveztek a vesztesekkel szemben, így a Központi Négyekkel szövetségbe Ukrán Népköztársaság a II. Lengyel Köztársasággal szemben előnyökre nem számíthatott.

Miközben a párizsi konferencián a delegátusok Eugeniusz Romer lwóvi földrajzprofesszor térképekkel, etnikai-gazdaságstatisztikai tényekkel teletűzdelt anyaga fölött (*Zarys polskiego programu terytorialnego*) tanakodtak, az 1918. november 11-én kikiáltott II. Lengyel Köztársaság nemzetközi elismerése is előrehaladt. Elsőként az USA 1919. január 30-án hivatalosította a határok nélküli Lengyelországot, februárban Franciaország, utána Nagy-Britannia és Olaszország cselekedett ugyanígy. *Piłsudski* az antant lépéseit olyan „ajándékcsomagnak” tekintette, amelyet erőnek erejével lehet kinyitni, illetve lezárni. Hasonlata a tekintélyes, erőt sugárzó új lengyel állam vízióját sugallta, aminek legsürgősebb feladata a még nem létező államhatárok meghúzása, a leendő szomszédállamokkal való elismertetése (az „ajándékcsomag” lezárása). Az igazi, akut problémát Ukrajna jelentette, mert az „egyesült ukránok” (nem feledve, hogy 1919 januárjában a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság egyesült a Kijevben megalakult Ukrán Népköztársasággal) fegyvert ragadtak Galíciában a lengyel „honfoglalók” ellen a nemzeti önrendelkezés jegyében. A monarchiabeli Lembergért, a Lwówért vagy Lvivért indított harcok kiterelvényesedtek 1919 tavaszán, és az antant katonai segítségét élvező lengyelek felülkerekedtek a zömében önkéntesekből álló, harctéri tapasztalatokkal alig rendelkező ukránok felett.⁴ Május 4-én a lwóvi székesegyházban a lengyelek hálaadó misével hangsúlyozták sikerüket, a lengyel-ukrán háború ezzel természetesen még nem ért véget. Annak ellenére sem, hogy Kijevből segítségre nem számíthatott Nyugat-Ukrajna.

Az Ukrán Népköztársaságnak a „vörös Harkovval” (itt alakult meg az az Ukrán Szocialista Szovjet[Tanács]-Köztársaság) és a „fehér Jekatyerinoszlavval” [ma:

4 A lengyel-ukrán háború részletes feldolgozása: *Klimecki, Michał*: Polsko-ukraińska wojna o Lwów i Galicję Wschodnią 1918–1919. Warszawa 2000; *Литвин, Микола*: Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1998.; *Lagzi Gábor*: Lengyelek-ukránok – a két nacionalizmus találkozása – Ukránok Lengyelországban, 1918–1939. In: Társadalmi önismeret és nemzeti önazonosság Közép-Európában. Bp. 2002. 77–92.

Dnyepropetrovsk]), vagyis Anton Gyenyikin cári tábornok „kormányával” is hadakoznia kellett a fennmaradásáért. A védekezésre szinte képtelen UNK-kormány a fővárost is kénytelen volt elhagyni, 1919. február 5-én a Vörös Hadsereg katonai parádéval ünnepelte Kijevben a város elfoglalását, február 14-én pedig már a Szovjet-Ukrajna-kormány átköltözött Harkovból az ősi Rusz központjába. A „vörösök” térnyerése Piłsudskit nagyobb aktivitásra sarkallta a keleti határok ügyében. Elképzelése szerint eljött az ideje annak, hogy életre keljen a lengyel vezetőség litván–belorusz–ukrán föderáció, ezért 1919. május 15-én a litván–belorusz fronton, május 19-én pedig Galíciában megindult a lengyel offenzíva. Piłsudski egységei rövid időn belül már Wilno utcáin vonultak, a Lengyel Légiónak egykori parancsnoka felhívással fordult a hajdanvolt Litván Nagyfejedelemség lakóihoz, és felszólította őket a függetlenségük kikiáltására, a lengyelekkel létesítendő föderatív állam megszervezésére. A lengyel Nemzetvezető többször kijelentette, leírta, hogy Lengyelország gátat emel a „szláv (=oros) imperializmus elé”, legyen az akár cári, akár bolsevik jellegű.⁵ A sikerek hatására az antant megújított hálája sem váratott magára, 1919. június 28-án szuverenitásban újra megerősítették a II. Lengyel Köztársaságot. A Belorussziában elért további győzelmek – Minszk (augusztus 8-i), Bobrujszk (augusztus 29-i) bevétel (a lengyelek Bobrujszknál vetették be először csatában az antanttól kapott páncélosokat) – a számításba vett föderáció másik pillérének, Ukrajnának a csatlakoztatását is napirendre tűzték. Piłsudski 1919 őszén még hezitált Ukrajna jövőjét illetően, hiszen az ukrán frontokon harcoló valamennyi féllel kapcsolatot létesített. Tárgyalt a „fehérekkel” (Gyenyikin) is, a „vörösökkel” (Tuhacsevszkij) is, de az ellenük élet-halál harcot vívó ukrán vezetővel, Szimon Petljurával (1879–1926) is.⁶

Egyébként az 1919-es Belorussziában elért lengyel katonai fölény az UNK-vezetése előtt a kudarcos Párizs helyett egy biztató perspektívát sugallt: az UNK mégis kimenekülhet a „fehérek”, „vörösök” harapófogójából? Az ukrán kormányt megtestesítő Direktórium Varsóra mint az ukrán nemzeti államiság megmentőjére tekintett. A papi szemináriumban tanult, a szociáldemokratákhoz csatlakozott, az egykori Lvovi, moszkvai újságíróból lett katonavezető (főatamán) Szimon Petljura Ukrajna önállóvá válását Piłsudskitól remélte. Úgy értékelte a politikai helyzetet, hogy az UNK-szuverenitásának a záloga Piłsudski kezében van. Egyetlen esélye maradt az UNK-nak a krízisből való kimeneküléshez: a lengyel szövetség. A lengyel és az ukrán „nemzetvezető” 1919. december 9-én a varsói Belvedere palotában személyes találkozón döntött a lengyel–ukrán összefogásról, a közös katonai fellépésről. Közös célként jelölték meg a „bolsevik forradalom”

5 Łukasik, P.: Między Maratonem a Termopilami i. m. 158.; Nowak, Andrzej: Polska i trzy Rosje: studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku). Kraków 2001.

6 Wołos, Mariusz: Polityka wschodnia. Relacje II Rzeczypospolitej ze Związkiem Sowieckim i krajami wschodnioeuropejskimi. In: Dyplomacja w służbie Rzeczypospolitej 1918–1939. (Artykuły i studia). Warszawa 2019. 63–78.; Szimon Petljura életrajza, politikai tevékenysége legújabbban: Савченко, Виктор: Симон Петлюра. Киев 2004. (kiadva újra 2009-ben, 2015-ben)

tovaterjedésének megakadályozását. Ez a deklarált cél kimondva-kimondatlanul a Rzeczpospolita oroszoktól való félelmét, veszélyérzetét tompította, hiszen egy esetleges kudarc esetén az UNK pufferállamként „hasznosulhatott” a lengyelek számára. Akár a föderáció, akár az ukrán pufferállamiság legyen is a kitűzött stratégiai cél, a független Lengyelország nem létezhet (nem fog fennmaradni) a független Ukrajna nélkül – állította Piłsudski.

A lengyel–ukrán szerződés 1920. április 21-én, közvetlenül az újabb lengyel offenzíva megindulása előtt, a lengyel–szovjet–orosz háború „kellős közepén” született meg. A 9 pontból álló varsói megállapodást (*Umowa między rządem Rzeczypospolitej Polskiej a rządem Ukrainskiej Republiki Ludowej*) a külügyminiszterek, Jan Dąbski és Andrij Levickij írták alá.⁷ A szerződés alapelve: minden nemzet veleszületett joga az önrendelkezés joga és a szomszéd népekkel való viszonyának alakítása (*kozsdiy narod poszidaje prirozsgyenyijje pravo na szamooopregyilenyjija i okreszlenyjija szvojih sztoszunkiv z szuszidami*).

1. A Lengyel Köztársaság az Ukrán Népköztársaságot önálló, független államnak ismeri el azon határokon belül, amelyeket a Rzeczpospolita és az UNK egymás között elfogadnak. Az UNK vezető intézményét, a Direktóriumot, élén Szimon Petljura Főatamánál hivatalos, törvényes kormánynak tekinti.
2. A II. Rzeczpospolita és az UNK közötti határ: a Dnyesztertől északra a Zbrucss folyó mentén, tovább a régi OMM és Orosz Birodalom közötti határ, tovább a kremenyeci járás, minszki tartomány, rivnoi járás régi határai mentén a Pripjaty folyóig, annak Dnyeperbe torkolásáig húzódik. A délnyugati határok rögzítésére speciális vegyes bizottságok kiküldése szükséges.
3. Ukrajna keleti határa egyelőre még nem fixálható, mert az UNK keleti régiói, amelyek 1772-ben még a Rzeczpospolita területe volt, akár fegyveres erővel, akár diplomáciai úton kerülnek majd az UNK-hoz, a lengyel kormány tudomásul veszi, elismeri, az UNK-val szemben területi követelésekkel nem lép fel.
4. A Rzeczpospolita egyetlen országgal sem köt olyan szövetséget, amely az UNK ellen irányulna, hasonlóképpen az UNK sem.
5. A Rzeczpospolita területén élő ukránoknak biztosítottak lesznek a nemzeti ségeket megillető jogok (nyelvhasználat, kulturális autonómia), amit az UNK is biztosít az Ukrajnában élő lengyeleknek.

⁷ A dokumentum és Seluhin munkája is hozzáférhető az interneten. (Letöltve 2020. okt. 5.) https://pl.wikisource.org/wiki/Umowa_mi%C4%99dzy_rz%C4%85dem_Rzeczypospolitej_Polskiej_a_rz%C4%85dem_Ukrai%C5%84skiej_Republiki_Ludowej_21_kwietnia_1920; Шелухин, Сергій Михайлович: Umowa warszawska / Варшавський договір між поляками й Петлюрою 21 квітня 1920 року. Прага 1926. 13–14.; <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/10586/file.pdf> Szergij Seluhin jogász és történész (1864–1938), a Párizsba küldött ukrán delegáció tagja. Prágában telepedett le és dolgozott. Prágában közzétett írása, a nemzetközi jog szempontjából vizsgálta a Piłsudski–Petljura-paktumot, és azt érvénytelennek tartotta Petljura jogsértése miatt, mert az ukrán főatamán a legfőbb hatalmi szerv felhatalmazása nélkül cselekedett, Levickij ukrán külügyminiszter pedig csupán a főatamán megbízására „hitelesítette”, írta alá az okmányt. Az egyezmény történeti értékelésére lásd *Palij, Michael: The Ukrainian–Polish Defensive Alliance, 1919–1922*. Edmonton–Toronto 1995.

6. Gazdasági és kereskedelmi szerződések megkötésére kerül sor a közeljövőben. Az agrárkérdést, a földkérdést alkotmány fogja szabályozni az UNK-ban, ám az alkotmány elfogadásáig a lengyel és ukrán kormányok kölcsönös megállapodása szerint kezelik a lengyel földbirtokosok ügyeit.
7. Katonai konvenció megkötése nem kerülhető meg. Integrált egységek felállításáról is egyezmény születik.
8. Ez a szerződés titkos marad, harmadik félnek nem adható át. A szerződés sem teljes egészében, sem részleteiben nem publikálható, kivételt képez az UNK állami elismerése a Rzeczpospolita által.
9. A szerződés az aláírás napjától lép életbe. A szerződés lengyel és ukrán nyelven készült, a nemzetközi életben a lengyel változat a mérvadó.

Ezt a varsói egyezményt három nappal később egy 17 pontos katonai konvenció tette teljessé (1920. ápr. 24.).⁸

A konvenció az együttműködés gyakorlati lépéseit konkretizálta. Az egyesített csapatok lengyel parancsnokság alatt közös harci tevékenységet folytatnak (2. §). Engedélyezett tevékenység lett a lengyel területeken folyó ukrán katonák toborzása (11. §), de a lengyel fél vállalta az ukrán katonai egységek felszerelését, katonai munícióval való ellátását (12. §). A katonák ételmezéséről, a lovak takarmányozásáról (gabona, hús, szalonna, cukor, zab, széna, szalma biztosításáról) az ukránok gondoskodnak a 6. § szerint. A vasúton történő szállítások lengyel biztosítással folynak. A frontvonal mögötti területeken a közrendet az ukrán rendőrség, csendőrség látja el (8. §). A szerzett hadizsákmány az UNK-t illeti, a páncélvonatok kivételével (13. §). A háború céljainak elérése után a lengyel katonaság kivonása rövid időn belül megtörténik (9. §). Az együttműködés gazdasági és pénzügyi feltételrendszerének pontosítása, kiegészítése a közeljövőben megtörténik (14. §). Ezen konvenció titkosságát a felek megtartják (16. §).

A lengyel–ukrán egyezményben kételkedők hangját egyelőre elnyomták az egyesített hadsereg fényes győzelmei, az újságok 1920 májusában a „vörösök” pánikszzerű meneküléséről cikkeztek. 1920. május 7-én Kijevet feladta a Vörös Hadsereg, a lengyel–ukrán offenzívában két ukrán lövészadosztály vett részt (kb. 800 tiszt, 5500 fős legénység, 15 ágyú). A támadás sikeres erkölcsi megalapozását a „*Za wolność naszą i waszą*” (A mi és a ti szabadságotokért!) jelszó fejezte ki.⁹ Ám

⁸ A 17 pontos katonai konvenció lengyel nyelvű dokumentuma letöltve: 2020. okt. 5. [https://pl.wikisource.org/wiki/Konwencja_wojskowa_mi%C4%99dzy_Rzecz%C4%85pospolit%C4%85_Polsk%C4%85_a_Ukrai%C5%84sk%C4%85_Republik%C4%85_Ludow%C4%85_\(1920\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Konwencja_wojskowa_mi%C4%99dzy_Rzecz%C4%85pospolit%C4%85_Polsk%C4%85_a_Ukrai%C5%84sk%C4%85_Republik%C4%85_Ludow%C4%85_(1920))

⁹ *Bączkowski, Włodzimierz*: Europa Wschodnia a obrona państwa. In: „Problemy Europy Wschodniej”, nr 2. luty 1939 (február). 87.; Egyéb részletekről lásd Zbigniew Karpusz lengyel, Igor Szribnjak ukrán történész közös tanulmányát, szakirodalmi elemzését: Карпусь З. – Срібняк І.: Формування з'єднань Армії УНР у Польщі в 1920 р. In: Український історичний журнал 2000/1. 80–95. 1920 augusztusában az UNK hadserege kb. 20 ezer fős, de ebből alig 10 ezer fő harcképes. 1920 novemberéig Lengyelország az ukrán szövetségesének 29 ezer db puskát, 40 ezer db egylövetű puskát, 328 géppuskát, 38 db 3-hüvelykes ágyút, 6 db nehézágyút, 2 ezer db sátrat, 17 személyautót stb. adott át. – *Karpusz–Szribnjak*: 89., 92.; További részletek: *Legieć, Jacek*: Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej w wojnie polsko-ukraińsko-bolszewickiej 1920 roku. Toruń 2002.

a győztes lengyel–ukrán katonák viszonyát az első pillanattól fogva egy ki nem mondott gondolat mérgezte. Milyen céllal segít Lengyelország Ukrajnának? Vajon a régi panuralom visszaállítása fejében?¹⁰

Egy hónap elteltével a sajtó már aggodalmaskodó hangra váltott, mert Mihail Tuhacsevszkij látványos térnyerése Belorussziában és Litvániában (Vilno, Grodno elfoglalása), illetve Szemjon Bugyonnij lovasainak Lwów/Lviv irányába történő előrenyomulása az önkényesen lengyel államhatárnak tekintett Nyugati-Bug és Narew folyók vonalát veszélyeztette. A Vörös Hadsereg „beérkezése” Galíciába, Volhíniába a lengyel–ukrán szerződés időtállóságát is kikezdte, az ukrán, de főleg a galíciai ukrán elit éles kritikának vetette alá Petljura főatamán lépését. Hogyhogy az UNK nevében cselekedett Petljura, amikor Nyugat-Ukrajna ehhez a beleegyezését nem adta? Nyugat-Ukrajnát, Galícia jelentős részét feladta, a lengyeleknek több mint 150 ezer négyzetkilométernyi területet átengedett, kiszolgáltattott 3,2 millió ukrán nemzetiségű embert ezzel az ún. államszerződéssel! Jogi szempontból ez a dokumentum semmis, Petljura visszaélt a hatalmával. A Direktórium nevében tevékenykedett, pedig a direktórium tagokkal sem közölte a szándékát. A főatamán önkényes akciója az ukrán nemzet számára elfogadhatatlan! Petljura ezzel a titkos paktummal elérulta az UNK+NyUNK 1919. január 22-i egyesülését, az ukrán alkotmányt lábbal tiporta.¹¹ (Jevgenyij Petrusevics, a nyugat-ukrajnai „kormány” vezetője tiltakozásul Bécsbe emigrált.)

A „nyugat-ukrajnai diplomaták” minden követ megmozgattak annak érdekében, hogy Európa lengyelek iránti szimpátiáját aláássák, az ukrán nemzeti törekvéseket a lengyelekével azonos elbírálás alá juttassák. Ide kapcsolódik a svájci lengyel követnek az a titkos jelentése (1920. május 27.), amely a lengyel érdekek ellen „ügyködő” ukrán diplomatákat veszi sorra. Párizsban egy Tyszkiewicz nevű galíciai, aki a Jagellók leszármazottjának mondja magát, a „végletekig gögös és sznob”, Berlinben egy Porsz nevű szociáldemokrata agitál a lengyelek ellen, akiről azt beszél, hogy „nem komplett” (*niepewny*). Rómában Antonowicz kijevei professzor, Vatikánban egy Bon nevű, eredetileg belga származású galíciai páter igyekszik a lengyel pozíciókat gyengíteni. Londonban Margolin, egy eloroszosodott zsidó, aki egyébként nagy „Gyenyikinista”, Lengyelország gazdasági életképtelenségéről szónokol minden adódó alkalommal. Gondolatait átvette és közölte a manchesteri (*Guardian*) és a londoni (*Review*) sajtó is. Koppenhágában dr. Levickij, a Petljura-kormány egyetlen tagja „áskálódik” a lengyelek ellen. Érthetetlen, hogyan maradhatott a helyén, mivel a breszti béke álláspontját vallja – kommentálja a követ. Belgiumban és Hollandiában az ukrán delegált

10 *Wołos, M.*: Polityka wschodnia i. m. 67.; Lásd még *Lagzi Gábor*: Ellenzékiség és együttműködés között. Ukránok a két világháború közötti Lengyelországban (1918–1939). Bp. 2015. 38–49.

11 Francia források is megerősítik Petljura népszerűségének hanyatlását. Lásd *Majoros István*: A lengyel–szovjet háború. Wrangel és a francia külpolitika 1920-ban. Századok 135. (2001) 3. sz. 545.; A francia beavatkozásról egyéb részletek: *Ormos Mária*: Az ukrajnai francia intervencióról és hatásairól Közép-Európában, 1918 október–1919 április. In: Történelmi Szemle 1977/3–4. 401–439.; *Wołos, Mariusz*: Stanowisko Francji wobec wojny polsko-bolszewickiej (23 VII–15 VIII 1920) In: „Czasy Nowożytnie”, 1998/5. 133–154.

egy Jakovlev nevű ügyvéd, Poltava környékéről származik. Csendesen dolgozik, nagy munkabírás jellemzi, de hajlamos a politikai szentimentalizmusra. Bécsben Szidorenko Ukrajna képviselője, aki Ukrajna párizsi delegációjának korábbi vezetője is volt. Újabbán a galíciai irredentizmus hatása alá került. A berlini Porszsál „az ukrán főkövetségért” vetélkedik. Prágában a bukovinai Bezpalko a delegátus, a kárpátokbeli ruszinok sorsáért aggódik, igyekszik megakadályozni, hogy azok Csehszlovákiához kerüljenek. „Tiszta szívből gyűlöli a lengyeleket”, megbízhatatlan. Még a berlini „vörös komisszárral”, Kopp-pal is barátkozik. Konstantinápolyban Lotockij, az antantban csalódott germanofil beállítottóságú személy az ukránok embere. Nem mellesleg az ukrán autokefál egyház ügyéért fáradozik. Az USA-ban a galíciai Julian Baczynskiról tudni, hogy a galíciai emigránsok pénzügyi támogatását élvezi, akik továbbra is a breszti béke alapján politizálnak. A figyelemzetetésnek szánt elemzés zárásaként megjegyzi a svájci lengyel követ: Európa még nem döntött a galíciai ügyben, még hezitálnak kimondani a végső szót.¹²

A lengyel–ukrán szerződés aláírásától még három hónap sem telt el, a májusi sikerek köddé váltak, a keleti arcvonal összeomlott. Tuhacsevszkij főparancsnok hadoszlopai feltartóztathatatlanul haladtak a lengyel „magterületek” felé. 1920. július 2-i, vörös katonákhoz szóló parancsa a végső leszámolásra buzdította az övéit. „Nyugaton dől el a világforradalom sorsa. A fehér Lengyelország hulláján keresztül vezet az út a világégéshez [értsd: a világforradalomhoz – G.S.]. A szuronyok hegyén hozzuk el a békét és a boldogságot a dolgozó emberiségnek. Nyugatra! Előre a döntő összecsapások felé, a mennydörgést visszhangzó győzelmek felé! Álljatok hadrendbe! Eljött a támadás órája! Vlnó, Minszk, Varsó ellen előre – indulj!” (1423. számú hadparancsából.)¹³ 1920. július végén úgy látszott, hogy semmi és senki sem mentheti meg Varsót és Lvovot a „vörösöktől”. Tuhacsevszkij, Jegorov egységei áttörték Varsó védelmének külső gyűrűjét, 13 km-re megközelítették a város centrumát. 1920. július végén a legendás 1. számú lovashadsereg (Bugyonnij) Lvovot zárta gyűrűbe. Sikertelen próbálkozások után az ostrom második szakasza augusztus 12-én indult meg, szinte egyidőben a Varsó elfoglalására indított rohamokkal. Kudarccal Lvovnál (augusztus 20-án Bugyonnij visszavonta a súlyos veszteségeket elszenvedő egységeit Lvov alól), kudarc Varsónál (1920. augusztus 13–28. közötti harcok). Öszeomlott a katonailag felületesen előkészített, kellően át nem gondolt offenzíva.¹⁴ Weygand francia

12 Західно-Українська народна республіка 1918–1923. Документи і матеріали. Том 5. Кн. 2. Зовнішня політика і міжнародне становище. 1920–1921 р. (Керів., відп. ред. О. Карпенко) Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2011. 41–47.

13 „Устремите свои взоры на запад. На западе решаются судьбы мировой революции. Через труп белой Польши лежит путь к мировому пожару. На штыках понесем счастье и мир трудящемуся человечеству. На Запад! К решительным битвам, к громозвучным победам! Стройтесь в боевые колонны! Пробил час наступления. На Вильну, Минск, Варшаву – марш!” – <http://forums.balancer.ru/society/2002/02/t20288-prikazy-m-n-tukhachevskogo-obr-1920-g.7240.html> (letöltve: 2020. okt. 12.)

14 *Goclon, Jacek Arkadiusz*: W obronie Europy: wojna z bolszewicką Rosją w 1920 roku. Toruń 2006; *Szaniawski, Józef*: Marszałek Piłsudski w obronie Polski i Europy. Warszawa 2008. – A „varsói csoda” a Vörös Hadsereg kb. 25 ezer katonájának az életét követelte,

tábornok védelmi terve nemcsak Varsó felszabadítását, hanem a Vörös Hadsereg katasztrófáját is eredményezte. A pánikszzerűen menekülő vörös katonák tízezrei fogságba estek, tízezrek menekültek német területre, a Vörös Hadsereg egyszer s mindenkorra elveszítette kezdeményezőképességét a nyugati fronton.¹⁵

Piłsudski és Petljura 1920 szeptemberében olyannyira bizakodóan ítélték meg a lengyel–ukrán jövőt, hogy Sztanyiszlavovban (Stanisławów, ma: Ivano-Frankovszk) személyesen egyeztettek egy 2. kijevi hadjáratról. A lengyel szejm viszont kategorikusan szembehelyezkedett Pysłudski akaratával, tiltakozott az Ukrajnáért hozandó újabb értelmetlen véráldozatok és a perspektívanélküliség miatt. Ennek hatására Pysłudski az UNK önálló hadműveleteit szorgalmazta Petljuránál az áprilisi szerződésben rögzített feltételek ellenére is. Pysłudski továbbra is érvényesnek minősítette a szövetségi dokumentumot, függetlenül attól, hogy Lengyelország nem katonasággal, hanem csak hadfelszerelésekkel, hadianyaggal segíti a továbbiakban Ukrajnát a háborújában. Petljura az utolsó szalmaszálla kapaszkodva kétségbeesett lépésre szánta el magát. Október 12-én adta ki hadparancsát a Podóliában (Vinnyca, Zsmerinka térségében) állomásozó vörösök megtámadására, éppen azon a napon, amikor Pysłudski és a szovjet-orosz megbízottak Petljura háta mögött, titokban fegyverszüneti egyezményt kötöttek.¹⁶ A titok „percek alatt” kiszivárgott, Petljura tiltakozott, fenyegetőzött, de mindhiába. A lengyelek október 22-én, a szovjet–oroszek 23-án ratifikálták a fegyverszünetet. Megkezdődtek a békekötést előkészítő érdemi tárgyalások. Lenin és Trockij, egyazon álláspontot képviselve korszakos döntésre jutottak. A lengyelekkel békét kell kötni, a forradalmi győzelem utáni Lengyelország „új

kb. 60 ezren lengyel fogságba estek, augusztus 23–26. között a felbomlott VH több hadosztálya Kelet-Poroszországban német földre lépett, kb. 40 ezren internálótáborba kerültek. – *Karpus, Zbigniew*: Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924, Toruń 1999. 70.; A lengyel veszteségek számbavétele: *Kovács István*: József Pysłudski és a lengyel állam újjászületése. *Kortárs* 50. (2006) 5–6. sz., „A rigai béke és Pysłudski bocsnatkérése” c. alfejezet: <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00106/kovacs2.htm> (oldalszámok nélkül – letöltve: 2020. okt. 14.) – A lengyelek történelmi évfordulók iránti „érzékenységét” illusztrálva egy tanulmánykötettel: 90 év távlatából a lengyel-orosz háború – *Wojna polsko–rosyjska 1919–1920 i jej międzynarodowe odniesienia z perspektywy 90–lecia*. Red. Ślipiec, Jeremiasz – Kośmider, Tomasz. Warszawa 2010.

15 *Majoros, I.*: A lengyel–szovjet háború i. m. 553–554., *Савченко, Виктор: Дванадцять війн за Україну*. Київ 2005. 81–82. (Tizenkét háború Ukrajnáért – ukrán nyelven is kiadva 2016-ban – interneten is elérhető: <https://nemaloknig.net/read-272630/?page=82#booktxt>, letöltve: 2020. okt. 12.); A lengyel–orosz háború történetének gazdag szakirodalmából egy-egy nagyobb lélegzetű, angol, lengyel, orosz, ukrán nyelvű munkát említek meg: *Wandycz, Piotr Stefan: Soviet–Polish Relations 1917–1921*. Cambridge 1969; *Davies, Norman: White Eagle, Red Star: The Polish–Soviet War 1919–1920*. London 1972. (Lengyelre fordítva: Kraków, Znak, 1997. Újabb kiadások: 2003, 2011); Łukomski, *Grzegorz – Polak, Bogusław – Wrzosek, Mieczysław: Wojna polsko–bolszewicka 1919–1920: działania bojowe*, kalendarium. T. 1. (1 stycznia 1919 – 29 lutego 1920 r.). T. 2. (marzec – październik 1920 r.). Koszalin 1990; *Eberhardt, Piotr: Polska i jej granice. Z historii polskiej geografii politycznej*. Lublin 2004; Михутина, Ирина Васильевна: Советско–польская война 1919–1920 гг. Москва, Ин-т славяноведения и балканистики РАН, 1994; Литвин, Володимир Михайлович: Україна: доба війн і революцій (1914–1920). Київ 2003. stb.

16 *Савченко: Дванадцять війн за Україну i. m. 82.*

kormányának”, a Szmolenszkben Feliks Dzerzsinszkij vezetésével megalakult Ideiglenes Forradalmi Bizottság (*Tymczasowy Komitet Rewolucyjny*)¹⁷ hatalomátvételét bizonytalan időre el kell napolni, mert a doni és a kubanyi kozákságra támaszkodó Vrangel tábornok nagyobb veszélyt jelent Szovjet-Oroszországra, mint Lengyelország. A német–lengyel határok kijelöléséről, így Warmia, a Mazuri-vidék, a Visztula-delta és Felső-Szilézia hovatartozásáról döntő népszavazások (1920 júliusa – 1921 márciusa között) eredményei sem ösztönözték a forradalmi háború ezirányú kiterjesztését. Moszkva úgy értékelte a számára kedvezőtlen folyamatokat, hogy a lengyelekkel kötött béke biztosítja a Podóliában lévő forradalmi hadsereg Dél-Ukrajnába történő átcsoportosítását, a külső támogatásokat fokozatosan elvesztő Vrangel elleni döntő rohamot. A „fehérek” utolsó bástyájának bevétele az Oroszországon belüli egységet eredményezi, ez pedig nagyobb jelentőségű a jövő szempontjából, mint a burzsoá Lengyelország legyőzése! Ráadásul az antant képviselői is a keleti békében érdekeltek, mediátorságukat már felajánlották mind Moszkvának, mind Varsónak, az UNK-t eleve számításon kívül hagyva.¹⁸

A déli fronton harcoló Pjotr Vrangel, a „fekete báróként” emlegetett tábornok, amikor Szevasztopolban tudomást szerzett a lengyelek különutas politikájáról, megjegyezte: a lengyelek önmagukat, a kétszínűségüket ezúttal sem tagadták meg.¹⁹ Józanul gondolkodó katonaként tudta, hogy a „vörösök” előli menekülés a Krimbe az utolsó, ideiglenes menedéket jelenti a „fehér alkotmányos demokratáknak”: „egyedül maradtunk abban a harcban, amely nemcsak a hazánk, de az egész emberiség sorsáról is dönt” – értékelte reálisan a keserű valóságot Vrangel tábornok.²⁰ Az UNK Direktóriumának a sorsa végleg megpecsételődött, utolsó ülését ukrán földön 1920. november 18-án tartotta. Úgy határoztak, hogy a kormány Lengyelországba teszi át működési székhelyét, a velük tartó UNK-katonák inkább a lengyel internálótáborokba vonultak, mint hogy a vörösök kezére adják magukat.

Az 1920 októberében megkezdett tárgyalások 1921. március 18-án révbe jutottak, a Lengyel Köztársaság képviselői (Dąbski, Jan vezetésével) és az Orosz

17 A Julian Marchlewski (elnök), Feliks Dzierżyński (a tényleges elnök), Edward Próchniak (titkár), Józef Unszlicht (pártügyek), Tadeusz Rydwański (propaganda és agitáció), Feliks Kon (oktatás, kultúra), Bernard Zaks (ipar), Stanisław Bobiński (mezőgazdaság) alkotta bizottság 1920. július 30-án Białystok elfoglalása után kiáltvánnyal fordult a lengyel dolgozókhoz, a munkássághoz és a parasztsághoz az új lengyel állam szovjetizálásának a támogatásáért (*Manifest do polskiego ludu roboczego miast i wsi*).

18 Részleteit lásd pl. *Czubiński, Antoni*: Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921. Opole 1993; *Bruski, Jan Jacek*: W walce o niepodległość i granice. Aktywność polskiej dyplomacji na arenie międzynarodowej w latach 1918–1921. In: *Dyplomacja w służbie Rzeczypospolitej 1918–1939*. (Artykuły i studia). Warszawa 2019. 23–35.

19 Врангель, Петр Николаевич: Воспоминания: В 2-х частях. 1916–1920. Книга II. (март 1920 г. – ноябрь 1920 г.) – (Emlékiratok) Москва, 2006. (újabb kiadása: Москва–Берлин, Директ–Медиа, 2015.) 630. Interneten számozatlan oldalakkal: <http://militera.lib.ru/memo/russian/vrangel1/14.html> (Az idézett mondat a „За Днeпром”, IX. fejezetben: „Поляки в своем двуличии остались себе верны.”) – letöltve: 2020. okt. 12.

20 Vrangel szavait idézi *Majoros*: A lengyel–szovjet háború i. m. 563.

Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság (PCФCP) a saját nevében, a Belorusz Szocialista Szovjet Köztársaság felhatalmazásából, valamint az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság (УССР) megbízottjai (Joffe, Adolf Abramovics és Ganyecki, Jakov Sztanyiszlavovics vezetésével) a rigai Schwarzkopf-palotában aláírták a lengyel, orosz, ukrán nyelven hivatalosított békeszerződést.²¹ (A rigai békét az oroszok néhány héten belül április 14-én, az ukránok április 17-én ratifikálták, a lengyel szejm a „köztes időben”, április 16-án hitelesítette. A szejm felhatalmazásából azt Józef Piłsudski és Eustachy Sapieha külügyminiszter látta el a kézjegyével.)

A nemzeti önállóságért és függetlenségért küzdő Ukrajna helyett egy Szovjet-Ukrajna született, amely föderációra lépett a kaukázusi és a Kaukázuson túli területeket is magába foglaló Összoroszsorzággal és Belorussziával, ami végsősoron a lengyelekkel folytatott versengésük kudarcaként fogható fel. A Galícia felosztásán marakodó lengyel–ukrán vetélkedés minden vonatkozásban Lengyelország javára dőlt el, mind Nyugat-, mind Kelet-Galícia az új, II. Lengyel Köztársaság (*II. Rzeczpospolita*) ország része lett a Zbrucsz–Dnyeszter folyókig. A cári Oroszország belorusz főkormányzóságának grodnói, breszti kormányzóságai teljes egészében, a minszki kormányzósága részben Lengyelországhoz került. 126 év után az Európa térképén megint feltűnt lengyel állam egy 388.634 km² területű, soknemzetiségű ország képében született újjá. Lakossága 27,17 millió főre rúgott, ebből 69,2% (18,8 millió) lengyel, 14,3% (3,88 millió) ukrán, 7,8% (2,11 millió) jiddisül, héberül beszélő zsidó, 3,9% (1 millió) belorusz, 3,9% (1 millió) német, 0,9% egyéb (litván, cseh, orosz) nemzetiségűnek vallotta magát.²²

Egy olyan „kisgyőztes” állam született Kelet-Közép-Európában, amely az európai kontinensen vezető szerephez jutott Franciaország érdekeit maximálisan szolgálta, többé-kevésbé a térségben az erőegyensúlyt is megteremtette.²³ Párizs egy olyan ország születésénél bábáskodott, amely – számításai szerint – mind a német veszélyt, mind a szovjet–orosz expanziót, a proletár világforradalmat képes lesz feltartóztatni. Ebbe a politikai keretbe nem fért bele az önálló, nemzeti Ukrajna, az a francia akciórádiuszon kívül esett. A Piłsudski-féle Lengyelország pedig a biztos nemzetközi beágyazottsága érdekében hátat fordított az ukrán

21 A rigai béke teljes – mellékletekkel együtt – szövege lengyel, orosz, ukrán nyelven közzétéve a Lengyel Köztársaság hivatalos honlapján „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polski 1921. nr 49. pozycja 300.” cím alatt, a 814–866. oldalakon pdf formátumban. (letöltve: 2020. okt. 15.) <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19210490300>; <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19210490300/O/D19210300.pdf> Értékelése pl. *Borzęcki, Jerzy*: The Soviet–Polish Peace of 1921 and the Creation of Interwar Europe. New Haven–London 2008 (Lengyelül kiadva: Pokój ryski 1921 roku i kształtowanie się międzywojennej Europy Wschodniej. Warszawa 2012).

22 Az 1921. évi első népszámlálás (Perwszy Powszechny Spis Ludności, 1921. szeptember 30.) eredményeit is közli a lengyel Központi Statisztikai Hivatal (Główny Urząd Statystyczny) kiadványa: Historia Polski w liczbach. Ludność, terytorium. Warszawa 1994. 134., 157. http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/Content/18436/Historia%20Polski%20w%20Liczbach_1994%20198147.pdf – letöltve: 2020. okt. 16.

23 *Dziewanowski, Marian Kamil*: Polish–Ukrainian Relations: The Burden on History. In: Essays in Modern Ukrainian History. Edmonton, 1987. 67.; lásd az egyéb részleteket: *Uő.*: Joseph Piłsudski: A European Federalist, 1918–1922. Stanford 1969.

törekvéseknek, de az 1920 márciusában a marsalli botot is kiérdemlő főparancsnoknak „volt annyi erkölcsi ereje, hogy 1921. május 15-én ellátogasson a szczypi-ornói táborba, ahová a Lengyelországba visszahúzódtott ukrán és belorusz fehér tiszteket a nemzetközi egyezményeknek megfelelően internálták. Tisztelgett a két sorban felsorakozott tisztek előtt. Uraim, kérem, bocsássanak meg nekem – mondta. Piłsudski számára ezzel a mondattal ért véget az 1920-as háború.”²⁴

Ezúttal is bebizonyosodott, hogy a politikai érdek és a politikai haszon nem erkölcsi kategória.

---

24 Kovács István: József Piłsudski és a lengyel állam újjászületése, „A rigai béke és Piłsudski bocsánatkérése” c. alfejezet: <http://epa.oszk.hu/00300/00381/00106/kovacs2.htm> (oldalszámok nélkül – letöltve: 2020. okt. 15.). Lásd még Turbucz Dávid: Piłsudski megítélése Magyarországon a két világháború között. Történelmi Szemle 59. (2017) 1. sz. 145–162.; Piłsudski életéről, tevékenységéről pl. Jędrzejewicz, Wacław: Kronika życia Józefa Piłsudskiego 1867–1935. T. 1. (1867–1920), T. 2. (1921–1935). Warszawa 1989.; Геннадий Матвеев: Пилсудский. Москва 2008. <https://www.you-books.com/book/G-F-Matveev/Pilsudskij>, letöltve: 2020. okt. 20.

